

Ujednačena pravila deliktneog statuta u članku 4. Uredbe Rim II

Rašpica, Fran

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:824442>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-25**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

REPUBLIKA HRVATSKA
SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET

Student:

Fran Rašpica

DIPLOMSKI RAD

Ujednačena pravila deliktnog statuta u članku 4. Uredbe Rim II

Kolegij:

MEĐUNARODNO PRIVATNO PRAVO

Mentor:

prof. dr. sc. Vilim Bouček

Zagreb, 2024.

Izjava o izvornosti

Ja, Fran Rašpica, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Fran Rašpica, v.r.

SAŽETAK

U radu autor analizira pitanje deliktneog statuta u čl. 4. Uredbe Rim II o mjerodavnom pravu za izvanugovorne obveze od 11. srpnja 2007. (Uredba Rim II), a koja se primjenjuje počevši od 11. siječnja 2009. godine. Uredba Rim II važna je sastavnica europskog međunarodnog privatnog prava koje se temelji i na Uredbi Rim I o mjerodavnom pravu za ugovorne obveze od 17. lipnja 2009. (Uredba Rim I) koja se primjenjuje od 17. prosinca 2009. Materijalnopravno polje kao i odredbe Uredbe Rim I i Uredbe Rim II moraju također biti u skladu s Uredbom EU-a od 12. prosinca 2012. o nadležnosti i priznanju i ovrsi sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (Uredba Bruxelles *Ibis*) koja se primjenjuje od 10. siječnja 2015. godine.

Članak 4. Uredbe Rim II je kolizijska norma koja određuje tri objektivne poveznice. U čl. 4. st. 1. Uredbe Rim II određuje se opće pravilo za mjerodavno pravo na temelju mjesta nastanka štete, čl. 4. st. 2. Uredbe Rim II uvodi zajedničko uobičajeno boravište oštećenika i štetnika kao iznimku od primjene čl. 4. st. 1. Uredbe dok je članak 4. st. 3. Uredbe Rim II klauzula izuzeća ili omekšavajuća klauzula kojom se dopušta primjena prava druge države ako je štetna radnja očito u užoj vezi s tom drugom državom.

Čl. 4. Uredbe Rim II unifikacijska je odredba kojom se u EUMPP-u zamjenjuje sustav deliktneog statuta utemeljen na načelu ubikviteta koji se u raznim inačicama primjenjivao do primjene Uredbe Rim II, od kraja osamdesetih godina 19. stoljeća do osamdesetih godina 20. stoljeća, u mnogim državama članicama EU-a. Taj se stari sustav temeljio na dvije alternativne poveznice (*locus delicti commissi* i *locus damni*) a člankom 4. Uredbe Rim II uvedena je poprilično dobra ravnoteža između predvidljivosti i elastičnosti kolizijskih pravila za uređenje mjerodavnog prava za izvanugovorne obveze.

Zaključno, Uredbu Rim II, uključujući i njezinu odredbu čl. 4., možemo opisati kao pozitivan korak u EUMPP-u i veliki uspjeh u unifikacijskom procesu. Ipak, uza sve navedeno kontinuirana aktivnost Europskog suda također je predvidiva.

Ključne riječi: Uredba Rim II, deliktneog statut, opće objektivne poveznice, mjesto štete, zajedničko uobičajeno boravište oštećenika i štetnika, očito uža veza

SUMMARY

The author analysis the question of choice of law in tort in Article 4 of the Rome II Regulation on the law applicable to non-contractual obligations adopted on 11 July 2007 and which applies to events giving rise to damage which occur on or after 11 January 2009. Rome II Regulation is considered as an important part of the European private international law based also on Rome I Regulation on the law applicable to contractual obligations adopted on 17 June 2009 and applies from 17 December 2009. The substantive scope and the provisions of Rome I and Rome II Regulations should be consistent not only to each other but also with Brussels I Regulation of 12 December 2012 on jurisdiction and recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters (recast) and applies from 10 January 2015.

Article 4 of the Rome II Regulation is a choice of law rule which lays down three objective connecting factors. In Article 4 (1) Regulation provides a place of damage as a general rule, in Article 4 (2) the common habitual residence exception and in Article 4 (3) the manifestly more closely connected escape clause.

Article 4 of the Rome II Regulation replacing the ubiquitarian principle of the general provisions on Tort Conflict during the period of the two last decades of the 19th century till the eighties of the 20th century, based on two alternative connecting factors (*locus delicti commissi* and *locus damni*), created today's rather good balance between the predictability and the flexible framework of conflict-of-law rules for non-contractual obligations.

In conclusion, Regulation Rome II, including its Article 4, can be described as a positive step for European private international law and a large success in the unification process. Nevertheless, the continuous activities of the CJEU can also be foreseen.

Key-words: Rome II Regulation, tort conflict, general objective connecting factors, place of injury/damage, common habitual residence, manifestly closer connection

KRATICE

bilj.	bilješka
br.	broj
c/a	protiv
CJEU	Court of Justice of the European Union (Sud Europske unije)
čl.	članak
EEZ	Europska ekonomska zajednica
engl.	engleski
EU/EZ	Europska unija/Europska zajednica (zajednice)
EUMPP	europsko međunarodno privatno pravo
ex	bivši
HZMPP	Hrvatski Zakon o međunarodnom privatnom pravu iz 2017. godine
Ibid.	<i>ibidem</i> (na istom mjestu)
IPRax	<i>Praxis des Internationalen Privat – und Fervahrensrecht</i>
IPRG	<i>Gesetz über das Internationale Privatrecht (CH)</i>
IPRspr	<i>Die deutsche Rechtsprechung auf dem Gebiete des internationalen Privatrechts</i>
MPP	međunarodno privatno pravo
MU	međunarodni ugovori
NJW	<i>Neue Juristische Wochenschrift</i>
NN	Narodne novine
njem.	njemački
npr.	na primjer
Nr.	broj
op. cit.	<i>opus citatum</i> (navedeno djelo)
PFZ	Pravni fakultet u Zagrebu
reč.	rečenica
SFRJ	Socijalistička Federativna Republika Hrvatska
st.	stavak
str.	stranica

t.	točka u uredbi, konvenciji ili zakonu kao i u obrazloženju presude
tj.	to jest
u.	uredio
UFEU	Ugovor o funkcioniranju Europske unije
ur.	urednik
usp.	usporedi
vol.	svezak
ZMPP	Zakon o međunarodnom privatnom pravu
ZRS	Zakon u ex SFRJ na snazi od 1983. do 1991. kao i hrvatski ZMPP na snazi od 8. listopada 1991. do 28. siječnja 2019.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. POVIJESNI PRIKAZ UNIFIKACIJE DELIKTNOG STATUTA	3
3. VAŽNE ODLUKE UREDBE RIM II.	6
3.1. Sadržajno, teritorijalno i vremensko polje primjene Uredbe Rim II.....	6
3.2. Primjena Uredbe Rim II. „ <i>ad intra et ad extra</i> “.....	7
3.3. Odnos Uredbe Rim II i drugih izvora MPP – a	7
4. OPĆE POVEZNICE UREDBE RIM II.....	10
4.1. Općenito.....	10
4.2. Opće objektivne i supsidijarne poveznice.....	11
4.2.1. <i>Mjesto štete</i>	11
4.2.2. <i>Zajedničko uobičajeno boravište oštećenika i štetnika</i>	16
4.2.3. <i>Očito uža veza</i>	22
5. ZAKLJUČAK	24
LITERATURA.....	26
Knjige i članci.....	26
Pravni propisi.....	27
Sudska praksa	28
Internetski izvori.....	28

1. UVOD

U međunarodnom privatnom pravu (u nastavku: MPP) postavlja se kao važno i složeno pravno pitanje određivanje mjerodavnog prava za izvanugovorne obveze kada takva privatnopravna situacija ima međunarodno obilježje. Tada se u MPP-u govori o odredbama deliktneog statuta.¹ U ovom se radu, zbog njegovog opsega, analiziraju samo opće objektivne poveznice deliktneog statuta u članku 4. Uredbe Rim II kao dijelu europskog MPP-a (u nastavku: EUMPP). S obzirom da su u fokusu ovoga rada poveznice koje su jedne od najvažnijih sastavnica deliktneog statuta bitno je na samom početku preciznije odrediti pojmove s kojima ćemo se u ovom radu susretati.

Poveznica kao element kolizijskog pravila je pravna činjenica ili pravni pojam koji upućuje na mjerodavno pravo za kategoriju vezivanja.² „Kategorija vezivanja predstavlja okvirni ili skupni pojam apstraktnih životnih odnosa, pravnih činjenica, pravnih situacija ili pravnih odnosa, koji se podvrgavaju pod određeno mjerodavno pravo.“³

Poveznice u odredbama deliktneog statuta mogu biti objektivne (npr. mjesto (nastanka) štete, mjesto izvršenja štetne radnje), a ako se deliktne statut određuje na temelju volje oštećenika i štetnika dakle, izborom mjerodavnog prava riječ je o primjeni subjektivne poveznice stranačka autonomija koja se aktivira ovisno o volji stranaka. Objektivne poveznice su poveznice koje utvrđuje zakonodavac ili su nastale u sudskoj praksi. Ako se dakle na mjerodavno pravo upućuje samo objektivnim poveznicama tada oštećenik i štetnik za izvanugovornu odgovornost za štetu nisu izabrali mjerodavno pravo.⁴

¹ Tako npr. izraz deliktne statut koristi Siehr, vidi Siehr, Kurt, *Internationalesprivatrecht, Deutsches und europäisches Kollisionsrecht für Studium und Praxis*, Heidelberg, 2001., str. 238. Dok ostali autori navode istoznačne termine, u pravilu kao više rodne pojmove. Tako npr. Kegel, Gerhard; Schurig, Klaus, *Internationales Privatrecht*, 9. Auflage, München, 2004., str. 716-745; Kropholler, Jan, *Internationales Privatrecht*, 6. Auflage, Tübingen, 2006., str. 515-535; Halfmeier, Axel; Sonder, Nicolas, u: Calleiss, Graf-Peter (ur.), *Rome Regulations, Commentary on the European Rules of the Conflict of Laws*, Alphen aan den Rijn, 2011., str. 631-654; Dickinson, Andrew, *Rome II Regulation (non- contractual obligations)*, u: Basedow, Jürgen; Rühl Giesela; Ferrari, Franco; Asensio, Pedro de Miguel (ur.) *Encyclopedia of Private Internationaled Law*, vol. 2, Cheltenham, Northampton, 2017., str. 1562-1574.; von Bar, Christian; Mankowski, Peter, *Internationales Privatrecht Band II Besonderer Teil*, München, 2019.

² Usp. Sajko, Krešimir, *Međunarodno privatno pravo*, Zagreb, 2009., str. 99.

³ *Ibid.*, str. 98.

⁴ *Ibid.*, str. 101.

Postupak unifikacije odredaba deliktneog statuta na razini današnje Europske unije (u nastavku: EU) trajao je četrdesetak godina i okončan je donošenjem Uredbe (EZ) br. 864/2007. Europskog parlamenta i Vijeća od 11. srpnja 2007. o mjerodavnom pravu za izvanugovorne obveze (u nastavku: Uredba Rim II).⁵ Iako Uredba Rim II nije postigla potpunu unifikaciju na području mjerodavnog prava za izvanugovornu odgovornost za štetu, ona je ipak postigla uravnotežen omjer predvidljivosti njezinih odredaba⁶ i istodobne potrebne elastičnosti odredaba deliktneog statuta.⁷

⁵ Vidi više o tome Bouček, Vilim., *Europsko međunarodno privatno pravo u eurointegracijskom procesu i izabrana pitanja mjerodavnog prava*, Zagreb, 2021., str. 175-178.

⁶ Usp. t. 6. i 16. preambule Uredbe Rim II.

⁷ Usp. t. 14. preambule Uredbe Rim II.

2. POVIJESNI PRIKAZ UNIFIKACIJE DELIKTNOG STATUTA

Iako Uredba Rim II trenutno predstavlja krajnji rezultat unifikacije deliktneog statuta EUMPP-a, put do njezinog donošenja te konačno, stupanja na snagu i primjene nije bio nimalo jednostavan. Krajem šezdesetih godina prošlog stoljeća u okviru Haške konferencije za međunarodno privatno pravo pokrenute su prve aktivnosti koje su za cilj imale unifikaciju MPP-a. Prvotno je razmatrana ideja o jednoj konvenciji, ali se od toga odustalo te je usvojen plan za donošenje konvencija za posebne odredbe deliktneog statuta. Rezultat toga rada su Haška konvencija o mjerodavnom pravu za prometne nezgode na cestama od 4. svibnja 1971.⁸ i Haška konvencija o mjerodavnom pravu za odgovornost proizvođača za svoje proizvode od 2. listopada 1973.⁹

Značajan utjecaj, iako posredno, na unifikaciju deliktneog statuta imale su odredbe autonomnog međunarodnog deliktneog prava koje su postupno donošene u okviru kodificiranja nacionalnog MPP-a današnjih članica EU-a.¹⁰ Za međunarodno deliktno pravo kontinentalnoeuropskog kruga posebno treba istaknuti utjecaj njemačkog i francuskog običajnog prava i sudske prakse. Proces je rezultirao većom elastičnošću pravnih rješenja uvođenjem novih poveznica u odredbe deliktneog statuta koje pridonose određivanju najuže veze.¹¹

Treba spomenuti i napore pojedinaca pri pokušaju unifikacije europskog međunarodnog deliktneog prava. Među njima se posebno ističu Slovenac Stanko Lapajne i Nijemac Ernst Frankenstein. Lapajne se sredinom tridesetih godina prošlog stoljeća posvetio kodifikaciji međunarodnog privatnog prava na području srednje Europe te području južnoslavenskih država. Iako pokušaji nisu doživjeli konačan uspjeh, vrijedi ih spomenuti kao primjer pokušaja regionalne kodifikacije na europskom kontinentu. Njemački odvjetnik Ernst Frankenstein zaslužan je za izradu Nacrta europskog Zakona o međunarodnom privatnom pravu. Radi se o opsežnom radu koji sadrži kolizijska pravila za sve vrste izvanugovorne odgovornosti za štetu. Ona polaze od klasične

⁸ NN MU 4/1994. (Službeni list SFRJ – MU 26/1976.).

⁹ NN MU 4/1994. (Službeni list SFRJ – MU 8/1977.). i NN MU 8/2002.

¹⁰ Vidi više o tome Dickinson, Andrew, Rome II Regulation: The Law Applicable to non-contractual obligations, Oxford New York, 2008., str. 9-23. kao i Bouček, *op. cit.* u bilj. 5, str. 175-176.

¹¹ *Ibid.*, str. 176.

poveznice *locus delicti commissi*, ali sadrže i upućivanje na zajedničko uobičajeno boravište oštećenika i štetnika. Oštećeniku pružaju izbor mjerodavnog prava između *lex loci actus* i *lex loci damni*.¹²

Sve navedeno možemo smatrati svojevrsnim „uvodom“ u donošenje Uredbe Rim II. Postoje tvrdnje da se cijeli proces donošenja predmetne uredbe kako zbog dužine nastajanja, tako i zbog prvotnog rada na konvenciji te kasnijih radova na Nacrtu i Prijedlogu Uredbe Rim II pretvorio u pravu pravnu „trakavicu“.¹³ Možemo reći da je izrada unifikacijskih odredaba europskog međunarodnog deliktneog prava započela 1972. godine kad je, u okviru Europske ekonomske zajednice (EEZ), izrađen prvi Pripremni nacrt Konvencije za ugovorne i izvanugovorne obveze. Nacrt je u čl. 10. st. 1. za izvanugovornu odgovornost za štetu upućivao na pravo mjesta „u kojem se štetni događaj zbio.“ U čl. 10. st. 2. izbjegavajućom klauzulom je upućivao na pravo najuže veze. Poteškoće nastaju već 1973. godine ulaskom Danske, Irske i Ujedinjene Kraljevine u EEZ. S obzirom da predstavnici novih država članica nisu sudjelovali u ekspertnoj skupini, posebno formiranoj za izradu Pripremnog nacrt konvencije, trebalo je i njima dati priliku da se o iznesenim prijedlozima očituju. Nacrt je, ipak, povučen uz formalno objašnjenje da bi se rad na tekstu Konvencije time prekomjerno odužio. Međutim, mnogo je veću ulogu u povlačenju Nacrta odigrala bitna razlika u odredbama i sudskoj praksi, koja je postojala između kontinentalnoeuropskog i *common law* sustava.¹⁴ Zbog navedenih razloga je Rimska konvencija o mjerodavnom pravu za ugovorne obveze, donesena 19. lipnja 1980. godine, sadržavala samo ugovorni statut. Stupanjem na snagu Ugovora iz Maastrichta 1. studenog 1993. godine, kojim su Europskoj zajednici dane nove ovlasti u pravosudnoj suradnji u građanskim predmetima te donošenjem Zakona o međunarodnom privatnom pravu godine 1995. u Engleskoj počele su se stvarati mogućnosti za rješavanje problematike unifikacije deliktneog statuta. Aktivnosti na tom planu nastavljene su radom "Groupe europeen de droit International prive" ("European Group for Private International Law" GEDIP), koja je u jesen 1998. godine objavila "Proposition pou une convention europeenne sur la loi applicable aux obligations non contractuelles" ("Proposal for a European Convention on the law applicable to non-contractual obligations"). Predloženi je tekst

¹² *Ibid.*, str. 176-177.

¹³ Bouček, Vilim, Uredba Rim II – komunitarizacija europskog međunarodnog deliktneog prava – povijesna skica i opći pravni okvir, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, vol.45, br. 2/2008., str. 293.

¹⁴ *Ibid.*

Konvencije u čl. 3. st. 1. uspostavio načelo najuže veze kao opće pravilo, a na koje su se nadovezivale daljnje pretpostavke u svrhu konkretizacije navedene poveznice.

U postamsterdamskoj fazi razvitka europskog prava uredba kao pravni akt postaje glavni instrument kodifikacije i unifikacije na području EU-a. Pod okriljem Komisije EU-a napravljen je Nacrt prijedloga uredbe Vijeća o mjerodavnom pravu za izvanugovornu odgovornost za štetu od 3. svibnja 2002. godine. Nakon provedenih višemjesečnih konzultacija i rasprava Komisija EU je, konačno, 22. srpnja 2003. godine objavila Prijedlog Uredbe Vijeća o mjerodavnom pravu za izvanugovornu odgovornost za štetu (Rim II). Dana 6. srpnja 2005. godine Europski parlament je, uz određene preinake, prihvatio Prijedlog Uredbe Rim II te je 21. veljače 2006. godine podnesen Izmijenjeni prijedlog uredbe Europskog parlamenta i Vijeća o mjerodavnom pravu za izvanugovornu odgovornost za štetu (Rim II). Nakon postizanja političkog jedinstva u Vijeću, ono je 2. lipnja 2006. godine dalo svoju suglasnost na Uredbu te ga 12. kolovoza 2006. godine dostavilo Parlamentu na drugo čitanje. Europski parlament i Vijeće konačno su 11. srpnja 2007. godine donijeli Uredbu Rim II čime je učinjen veliki korak ka unifikaciji deliktneog statuta.¹⁵

Određene važne odlike Uredbe Rim II, koje iznosimo u nastavku rada, važne su i za primjenu općih objektivnih poveznica deliktneog statuta iz čl. 4. Uredbe Rim II.

¹⁵ Kunda, Ivana., Uredba Rim II: ujednačena pravila o pravu mjerodavnom za izvanugovorne obveze u Europskoj uniji, Zbornik pravnog fakulteta u Rijeci, vol. 28, br. 2/2007., stranica 1272-1274.

3. VAŽNE ODLIKE UREDBE RIM II

3.1. Sadržajno, teritorijalno i vremensko polje primjene Uredbe Rim II

Uredba Rim II određena je kao pravni izvor EUMPP-a u hrvatskom pravnom poretku svojim sadržajnim, teritorijalnim i vremenskim poljem primjene.

Za sadržajno polje primjene Uredbe Rim II pa time i njezinih odredaba u čl. 4., Uredba se primjenjuje na izvanugovorne obveze u građanskim i trgovačkim stvarima s određenim katalogom iznimaka (čl. 1. st. 2.). Navedeno polje primjene određeno je odredbom čl. 2. st. 1. Uredbe Rim II po kojoj je izvanugovorna obveza obuhvaćena pojmom šteta, a to je svaka posljedica nastala iz štetne radnje, neopravdanog bogaćenja, poslovodstva bez naloga ili *culpa in contrahendo* kao i takve obveze za koje je vjerojatno da će nastati (čl. 2. st. 2.). Međutim, na temelju hrvatskog iz 2017.¹⁶ pravo mjerodavno za izvanugovorne obveze koje su isključene iz sadržajnog polja primjene Uredbe Rim II, a za koje mjerodavno pravo nije određeno drugim hrvatskim zakonom ili međunarodnim ugovorom na snazi u Republici Hrvatskoj određuje se prema odredbama Uredbe Rim II koje se odnose na te izvanugovorne obveze (čl. 26. st. 2.). Time se sadržajno polje primjene Uredbe Rim II širi npr. i na izvanugovorne obveze koje izlaze iz kršenja privatnosti i prava osobnosti, uključujući klevetu.

S obzirom na problem „vremenske primjene“ i „nadnevka početka primjene“ Uredbe, Europski sud donosi presudu¹⁷ kojom zbog pravne sigurnosti nalaže potrebu za određivanjem jedinstvenog vremena početka primjene Uredbe Rim II, a to je 11. siječnja 2009. godine.

Dakle, samo na štetne radnje počevši od 11. siječnja 2009. godine primjenjuje se Uredba Rim II. *Arg. a contrario*, nadnevak stupanja Uredbe na snagu nema za praksu praktično značenje.¹⁸

¹⁶ NN 101/2017. i 67/2023.

¹⁷ Vidi presudu Europskog suda od 17. studenoga 2011., C-412/10, u predmetu *Deo Antoine Homawoo c/a GMF Assurances SA*, ECLI:EU:C:2011:747.

¹⁸ Usp. Bouček, op. cit. u bilješci 5, str. 181. Vidi i različito stajalište Kunde, op. cit u bilj. 15, str. 1279, uz napomenu da je ono izrečeno prije presude Europskog suda iz 2011. navedenoj u prethodnoj bilješci.

Na temelju teritorijalnog polja primjene Uredbe Rim II njezina unifikacijska pravila ne primjenjuju se na Dansku (čl. 1. st. 4.). To znači da će danski sudovi primjenjivati na odredbe deliktneog statuta svoje autonomno nacionalno MPP. Pravni položaj Danske u današnjoj EU određen je odbijanjem prihvaćanja na trima referendumima Poglavlje o „pravosudnoj suradnji u građanskim stvarima“ (čl. 81. UFEU) i priznanjem posebnog statusa Danske određenim Protokolom broj 22 uz Lisabonski ugovor od 13. prosinca 2007. godine koji je stupio na snagu 1. prosinca 2009. godine.

3.2. Primjena Uredbe Rim II „*ad intra et ad extra*“

Samo ako norme Uredbe Rim II u okviru svoga polja primjene unificiraju sva pravila deliktneog statuta sadržana u autonomnom nacionalnom pravu države članice EU-a, tek tada mogu ostvariti svoju funkciju izraženu u načelu univerzalnosti (čl. 3.).¹⁹ Navedeno načelo određuje da se unificirana pravila EUMPP-a primjenjuju i prema „unutra“, dakle na unutarnjem tržištu EU-a kao i prema „van“, dakle i prema trećima što se izražava izrazom da je unificirano EUMPP „jednotračno“. Načelo univerzalnosti iz čl. 3. Uredbe Rim II potrebno je staviti u kontekst neometanog funkcioniranja unutarnjeg tržišta (čl. 81. st. 2. Ugovora o funkcioniranju EU-a)²⁰ kao i sprečavanja *forum shoppinga*²¹, a tim svime pospješuje se jačanje pravne sigurnosti u europskome pravu.

3.3. Odnos Uredbe Rim II i drugih izvora MPP-a

Kao što smo već napomenuli, Uredba Rim II nije jedini izvor prava kojim se uređuje mjerodavno pravo za izvanugovorne obveze. Uredba Rim II određuje da njezine odredbe ne diraju u primjenu propisa europskog prava koji za posebna pitanja uređuju deliktneog statut (čl. 27.). Time je postavljeno pravilo da posebna kolizijska pravila EUMPP-a, koja sadržavaju pravila za izvanugovorne obveze, imaju hijerarhijsku prednost spram odredbama Uredbe Rim II. Također,

¹⁹ Vidi Bouček, *op. cit.* u bilj. 5, str. 182.

²⁰ Vidi više o tome Bouček, *op. cit.* u bilješci 5, str. 69-70.

²¹ Vidi o tome COM (2003) 427 final, str. 10.

prednost u primjeni imaju i ona kolizijska pravila u međunarodnim ugovorima kojih su države članice bile stranke jedna ili više država u vrijeme stupanja na snagu Uredbe Rim II (čl. 28. st. 1.). Sljedeća odredba Uredbe Rim II prema kojoj su njezine odredbe po pravnoj snazi iznad međunarodnih ugovora koji uređuju deliktne statute ako su ti ugovori sklopljeni isključivo između država članica EU-a (čl. 28. st. 2.), nema u praksi funkcionalnu vrijednost. Pri pisanju te odredbe europski zakonodavac mislio je na u ovome radu već spomenute Haške konvencije iz 1971. i 1973. koje uređuju specifična pitanja deliktne statute.²² Međutim, budući da su u trenutku donošenja i stupanja na snagu Uredbe Rim II i treće države (npr. Crna Gora, Norveška i Sjeverna Makedonija) već bile stranke navedenih haških konvencija, tada se ne može primijeniti čl. 28. st. 2. jer nije ispunjena pretpostavka o međunarodnim ugovorima koji su sklopljeni isključivo između dviju ili više država članica EU-a te se zbog toga opetovano može primijeniti samo čl. 28. st. 1. Uredbe Rim II.²³

Problematiku odnosa Uredbe Rim II i drugih izvora MMP-a možemo analizirati u presudi Europskog suda u predmetu *Lazar c/a Allianz*.²⁴ Kao posljedica prometne nesreće, nastale u Italiji, a koju je uzrokovalo nepoznato vozilo, život je izgubila rumunjska državljanka s uobičajenim boravištem u Italiji. Njezin otac je od štetnikovog osiguratelja, s naslova neimovinske štete, potraživao naknadu štete. Kao prethodno pitanje u postupku pred talijanskim sudom postavilo se pitanje je li šteta koju su osobno pretrpjeli tužitelji smrću člana njihove obitelji šteta u smislu čl. 4. st. 1. Uredbe Rim II ili se radi o posrednoj posljedici protupravnog postupanja u smislu iste odredbe. Primjena materijalnog prava ovisi o odgovoru na navedeno pitanje kako bi sud, pred kojim se ono postavilo, mogao donijeti odluku o postojanju i naknadi štete. Talijanski je sud razmatrao i iznio razloge koji mogu dovesti do primjene kako talijanskog tako i rumunjskog prava u postupku. S obzirom na navedeno, talijanski sud je prekinuo postupak te, između ostaloga, zatražio mišljenje Europskog suda o tom pitanju. Europski sud je svojom presudom utvrdio da se za potrebe utvrđivanja mjerodavnog prava na izvanugovornu obvezu nastalu kao posljedica prometne nesreće čl. 4. st. 1. Uredbe Rim II treba tumačiti na način da štete povezane sa smrću osobe u nesreći koja se dogodila u državi članici EU u kojoj se vodi postupak te koje su pretrpjeli

²² Vidi bilješke 8 i 9 u ovome radu i tekst rada uz iste.

²³ Usp. Bouček, *op. cit.* u bilješci 5, str. 183-184.

²⁴ Vidi presudu Europskog suda od 10. prosinca 2015., C-350/14, u predmetu *Lazar c/a Allianz SpA*, ECLI:EU:C:2015:802.

bliski srodnici te osobe, ali koji imaju uobičajeno boravište u drugoj državi članici, trebaju biti obuhvaćene pojmom „posrednih posljedica“ te nesreće u smislu navedene odredbe.

Na navedeni se štetni događaj primjenjuje čl. 4. st. 1. Uredbe Rim II s obzirom da Italija i Rumunjska nisu države stranke Haške konvencije o mjerodavnom pravu za prometne nezgode na cestama od 4. svibnja 1971.

4. OPĆE POVEZNICE UREDBE RIM II

4.1. Općenito

Uredba Rim II u duhu njemačke MPP doktrine navodi opće poveznice sljedećim redoslijedom: mjesto štete odnosno mjesto štetne posljedice (čl. 4. st. 1.), zajedničko uobičajeno boravište oštećenika i štetnika (čl. 4. st. 2.), očito uža veza (čl. 4. st. 3. reč. 1.) s pripadajućim akcesornim (pridružnim) upućivanjem (čl. 4. st. 3. reč. 2.). Subjektivna poveznica stranačka autonomija ili volja stranaka, izražena u Rim II kao sloboda izbora (čl. 14.) nije obuhvaćena ovim radom.²⁵

Uredbom su, dakle, uređene tri opće objektivne poveznice i stranačka autonomija kao subjektivna poveznica. Iako redoslijed poveznica u Uredbi Rim II polazi od mjesta štete kao općeg pravila, u praksi će redoslijed primjene biti obrnut. Uredba u čl. 14. daje strankama, pod određenim pretpostavkama, slobodu izbora mjerodavnog prava te ako su te pretpostavke ispunjene, dolazi prvenstveno do primjene *lex autonomiae*. Podredno, ako su ispunjene tražene pretpostavke primijenit će se *lex connexitatis*, odnosno *lex firmae habitationis communis*, a tek nakon toga *lex loci damni* kao opće pravilo.

Posebne poveznice za posebne slučajeve određivanja mjerodavnog prava za izvanugovorne obveze regulirane su Uredbom Rim II u člancima 5. – 9. , a uređuju mjerodavno pravo za odgovornost (proizvođača) za proizvode, nepošteno tržišno natjecanje i radnje kojima se ograničava slobodno tržišno natjecanje, štetu na okolišu, povredu prava intelektualnog vlasništva i industrijske akcije. Primjena posebnih pravila je primarna u odnosu na opća pravila regulirana u čl. 4., ali podredna spram stranačke autonomije ako njezina primjena zbog pravne prirode te privatnopravne situacije nije isključena, kao npr. u čl. 6. ili u čl. 8. Uredbe Rim II.

²⁵ Njemački MPP pristup uređenju deliktneog statuta polazi od klasične ili tradicionalne poveznice *locus delicti commissi* te nakon toga omekšanjem te tradicionalne poveznice daljnjim supsidijarnim poveznicama upućuje na mjerodavno pravo. Usp. Bouček, Vilim, Opće odredbe deliktneog statuta u njemačkom međunarodnom privatnom pravu, Hrvatska pravna revija, br. 8/2004., (str.36-48.) str. 39-47.

4.2. Opće objektivne i supsidijarne poveznice

Opće pravilo u čl. 4. st. 1. Uredbe Rim II temelji se na predvidljivosti i potrebi za pravnom sigurnošću i jasno određuje da se primjenjuje samo pravo države u kojoj je šteta nastala - *lex loci damni*.

Čl. 4. st. 2. postavlja iznimku od pravila u čl. 4. st. 1. Uredbe Rim II i određuje primjenu prava zajedničkog uobičajenog boravišta oštećenika i štetnika (*legis residentiae habitualis communis* ili *legis firmae habitationis communis*), kolizijsku odredbu koja je bila sadržana u većini država članica EU-a prije završetka procesa unifikacije deliktneog statuta u EU-u.

Članak 4. st. 3. Uredbe Rim II kao otvorena klauzula izuzeća određuje da nije dovoljno da pri određivanju mjerodavnog prava za izvanugovorne obveze postoji samo uža veza štetne radnje s pravom države na koju upućuju čl. 4. st. 1. i st. 2. Uredbe Rim II, već mora postojati „očito“ uža veza s tim pravnim poretkom. Primjer takve očito uže veze je prije nastao odnos između stranaka, kao npr. ugovorni odnos koji je u uskoj vezi s tom štetnom radnjom.

4.2.1. Mjesto štete

Kao što smo u već naveli, Uredba Rim II uvodi poveznicu mjesta štete kao opće pravilo. Tu kolizijsku odredbu, zbog njezine važnosti, navodimo u cijelosti:

„Ako nije drukčije propisano ovom Uredbom, pravo koje se primjenjuje na izvanugovornu obvezu nastalu iz protupravnog postupanja je pravo one države u kojoj šteta nastane, bez obzira na to u kojoj državi je nastao događaj koji je prouzročio nastalu štetu te bez obzira na državu ili državu u kojoj nastanu posredne posljedice tog događaja“ (čl. 4. st. 1.).

Navedena odredba zaslužuje detaljnu analizu. Iz formulacije teksta je jasno vidljivo, a do čega dolazimo gramatičkom i teleološkom metodom tumačenja, da je mjestu štete kao općoj poveznici namijenjena supsidijarna primjena budući da je Uredba Rim II ponudila kao primarnu

poveznicu stranačku autonomiju u čl. 14.. Takvom koncepcijom Uredba ne uvodi nikakve novitete, koji već klasičnoj nomotehnici MPP-a nisu poznati. Možemo samo zaključiti da je njemački MPP pristup u izradi konačnog teksta Uredbe Rim II prevladao budući da je još u ožujku 2007. godine bila ponuđena švicarska nomotehnička izrada deliktneog statuta. Ta je verzija kao prvu odredbu deliktneog statuta određivala *lex autonomiae* i time primarnu primjenu „slobode izbora“²⁶

Daljnjom analizom je uočljiva kategorija vezivanja za koju bi poveznica mjesto štete trebala odrediti primjenu mjerodavnog prava. Gore navedena odredba kao kategoriju vezivanja navodi „izvanugovornu obvezu izašlu iz štetne radnje“ odnosno građanskopravni delikt (engl. *non-contractual obligation arising out of a tort/delict*; njem. *außervertragliches Schuldverhältnis aus unerlaubter Handlung*). S obzirom na formulaciju kategorije vezivanja, vidljivo je da Uredba termin „izvanugovorna obveza“ ne smatra istoznačnicom terminu „deliktne statut“, već prvonavedeni smatra višim rodnim pojmom u odnosu na deliktne statut. To znači da je pojam „deliktne statut“, kako općenito tako i u ovome radu, uži i precizniji te se odnosi samo na građanskopravne delikte koji su u Uredbi Rim II sadržani u izrazu „štetne radnje“ (engl. *tort/delict*²⁷, njem. *unerlaubte Handlungen*). Izrazom izvanugovorna obveza obuhvaćeni su i štetne radnje (građanskopravni delikti) kao i kvazikontrakti iz čl. 10.-13. Uredbe Rim II.

Čl. 4. st. 1. Uredbe je, nadalje, načelno isključena primjena prava države u kojoj je nastao događaj koji je prouzročio štetu te pravo države u kojoj je nastala neizravna šteta, ukoliko stranke nisu sukladno čl. 14. odabrale jedno od tih prava kao mjerodavno. Ova problematika zahtijeva posebnu pozornost te je prethodno potrebna raščlamba ključnih pojmova (mjesto štetne radnje, mjesto izravne štete i mjesto neizravne štete) kako bismo precizno mogli u cijelosti tumačiti odredbu čl. 4. st. 1. Uredbe Rim II.

„Problem određivanja mjerodavnog prava za izvanugovornu odgovornost za štetu javlja se

²⁶ Usp. Council document 7432/06. od 16. ožujka 2006. kao i kasnije dokumente Vijeća. Vidi više o tome Dickinson, *op. cit.* u bilj. 10, str. 53-54.

²⁷ Engleski izraz *tort* je termin koji se koristi općenito u *common law*, dok je *delict* izraz iz škotskog prava pa se danas u „engleskom“ MPP-u uvijek navodi „*tort/delict*“. Vidi o tome Bouček, Opće odredbe deliktneog statuta u engleskom međunarodnom privatnom pravu – model za novi hrvatski zakon o međunarodnom privatnom pravu?, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu (u nastavku: Zbornik PFZ), br. 5/1999. str. 615-627.

kada štetna radnja (građanskopravni delikt) ima pravnu vezu sa više pravnih poredaka. Riječ je o distancijskim deliktima, a to su (građanskopravni) delikti u kojima se mjesto počinjenja štetne radnje (skraćeno: mjesto štetne radnje – *locus actus*) i mjesto gdje je štetna posljedica nastupila (skraćeno: mjesto štete (štetne posljedice – *locus damni*)) te mjesto nastanka daljnje štete (ili mjesto indirektno štete) nalaze u različitim državama.“²⁸

Uredba Rim II ne spominje izravno distancijski delikt iako je on osim tom uredbom uređen i Uredbom Bruxelles Ibis kojom se, kako je već rečeno, uređuju nadležnost, priznavanje i izvršenje sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima.

„Mjesto štetne radnje je mjesto u kojem je štetnik izvršio radnju i u kojem se (mjestu zbog toga) u vrijeme počinjenja delikta nalazi(o).“²⁹ Radnja štetnika kao pretpostavka odgovornosti štetnika za štetu te kao bitni sastojak građanskopravnog delikta ili štetne radnje može biti čin ili propust koji rezultira štetnom posljedicom na strani oštećenika. Može se raditi o jednoj ili o više povezanih radnji. Mjesto štetne radnje je u odnosu na mjesto štete načelno lakše odrediti stoga ne čudi da ju je kao opću poveznicu za deliktne statut autonomno nacionalno međunarodno deliktno pravo preferiralo.

„Mjesto izravne (direktno) štete je mjesto u kojem je nastala početna ili „primarna šteta““³⁰ dok „mjesto neizravne (indirektno ili sekundarne) štete je mjesto nastanka daljnje štete.“³¹ Radi pravne sigurnosti te jednostavnosti vođenja postupka mjesto indirektno štete se ne koristi kao poveznica. Bitno je mjesto gdje je nastupila izravna posljedica kao rezultat poduzete radnje štetnika i ono je relevantno za određivanje mjerodavnog prava u smislu čl. 4. st. 1. Uredbe Rim II.

Na sljedećem hipotetskom primjeru želimo jasno odrediti mjesto (nastanka) štete u odnosu na druga moguća mjesta povezana sa štetnom radnjom. Pismo bomba poslano je iz države A u državu B u kojoj je eksplozivna naprava ozlijedila jednu ili više osoba, pa se oštećenici radi liječenja presele u državu C u kojoj na stupe (indirektno) posljedice ranjavanja opisanim

²⁸ Usp. Bouček, *op. cit.* u bilješci 5, str. 185.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ *Ibid.*

³¹ *Ibid.*

terorističkim činom. Iz navedenih činjenica u hipotetskom primjeru razlučit ćemo tri pravna poretka (tri države) povezana sa građanskopravnim deliktom. Država A je mjesto izvršenja štetne radnje (i kriminalnog čina) i time *locus delicti commissi*, dakle država „u kojoj je nastao događaj koji je prouzročio štetu“, dok je država B mjesto (nastanka) štete odnosno *locus damni*, dakle država „u kojoj je šteta nastala“. Država C je mjesto u kojoj su nastale „posredne posljedice tog događaja“ (u državi B) pri čemu znamo da za određivanje mjerodavnog prava pravni poredak države C nikada u MPP-u nije bio pravno relevantan.

Složenost određivanja pojma i poveznice mjesto štete vidljiva je i iz sudske prakse Europskog suda novinarski nazvanom *Dieseltgate Austria*.³² Pred austrijskim je sudom, naime, sporno bilo pitanje međunarodne nadležnosti u sporu radi naknade štete na temelju čl. 7. t. 2. Uredbe Bruxelles *Ibis*, a koji je pokrenut tužbom tužitelja Udruge za zaštitu potrošača VKI iz Austrije protiv tuženika Volkswagen AG iz Njemačke. Tuženik je iznio prigovor da je Austrija tek mjesto posredne posljedice štetnog događaja te da austrijski sud ne može biti „sud mjesta gdje se štetni događaj dogodio“. Austrijski je sud, u svrhu rješavanja postavljenog pravnog problema, pokrenuo prethodni postupak pred Europskim sudom te je zatražio tumačenje navedene sintagme EUMPP-a. Prema tumačenju koje je dao Europski sud Austrija je mjesto izravne štete, dakle, mjesto gdje je nastala početna, a ne tek posljedična šteta. Sud je utvrdio kako je irelevantno što su njemačka vozila već u Njemačkoj imala grešku, jer je, prema tumačenju koje je dao, šteta nastala na području Austrije i to u trenutku kad je austrijski potrošač kao „konačni stjecatelj“ stekao ta vozila kupnjom. Možemo, dakle, u završetku analize ove presude zaključiti kako je, s aspekta čl. 4. st. 1. Uredbe Rim II, Austrija mjesto primarne štete, nasuprot tvrdnji tuženika da se radi o mjestu posljedične štete. Rješenje tog prejudicijelnog pitanja je bilo odlučujuće i za rješavanje glavnog pravnog pitanja određivanja sporne međunarodne nadležnosti u smislu čl. 7. t. 2. Uredbe Bruxelles *Ibis*.

Primjena poveznice *locus damni* u Uredbi Rim II ipak predstavlja novitet u odnosu na dotadašnje odredbe autonomnog međunarodnog deliktneog prava jer države članice EU-a nisu na taj način uređivale primjenu mjerodavnog prava za izvanugovornu odgovornost za štetu.³³ Iako je

³² Vidi presudu Europskog suda od 9. srpnja 2020., C-343/19, u predmetu VKI (Austrija) c/a Volkswagen AG (Njemačka), ECLI:EU:C:2020:534.

³³ Vidi Bouček, Opće odredbe deliktneog statuta – prinos tezama za Nacrt novog hrvatskog zakona o međunarodnom

talijansko MPP alternativno upućivalo prvo na pravo mjesta gdje je štetna posljedica nastupila, a na zahtjev oštećenika sud bi primijenio pravo mjesta gdje je štetna radnja izvršena (čl. 62. st. 1. ZMPP-a iz 1995.), to je (ipak) prvi put da se poveznica mjesto štete kao opće pravilo uređuje jednim izravno primjenjivim sekundarnim izvorom prava EUMPP-a.³⁴ Taj rezultat komunitarizacije možemo promatrati kao „omekšavanje“ klasične poveznice deliktneog statuta *locus delicti commissi*. Njome se u prvi plan stavlja načelo „simpatije sa žrtvom“. Njena primjena ima funkciju zaštite pravnih interesa i dobara. U fokusu je oštećenik, koji se štiti prema standardima okoline u kojoj su njegova prava odnosno dobra povrijeđena ili oštećena. Time se naglašava kompenzacijska funkcija suvremenog odštetnog prava, za razliku od poveznice mjesto štete radnje u kojoj dominira penalizacijska funkcija i koja se fokusira na štetnika, kojeg bi trebalo sustavom naknade štete „kazniti“ za svoj čin.

Navedenu poveznicu mjesto štete u čl. 4. st. 1. Uredbe Rim II možemo promatrati i kao kompromis između različitih rješenja, koja bi u svojim ekstremnim varijantama bila, s jedne strane, primjena prava mjesto (izvršenje) štete radnje, a s druge strane, davanje oštećeniku alternativne opcije prema kojoj bi mogao birati između *lex loci actus* i *lex loci damni*.³⁵

Međutim, europski zakonodavac je isključio primjenu *lex loci damni*, ako s nekim drugim pravnim poretkom postoji uža pravna veza. To ujedno znači da se osim predvidljivosti u određivanju mjerodavnog prava treba za praksu ponuditi i „fleksibilan okvir kolizijskih pravila koji omogućuje sudu pred kojim se vodi postupak da pojedinačne slučajeve rješava na odgovarajući način“.³⁶

privatnom pravu, Zbornik PFZ, 1-2/1998., (str.117-148), str. 124-129, kao i Bouček, Bešlić Bouček, Europeizacija deliktneog statuta u suvremenom poredbenom međunarodnom privatnom pravu i Uredba Rim II, Hrvatska pravna revija, br. 7-8/2009., str. 82.

³⁴ Na ovome mjestu možemo napomenuti i da je čl. 28. hrvatskog ZMPP-a, formalno Zakon o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima (NN 53/91.) također sadržavao poveznicu *locus damni*, ali kao alternativnu poveznicu uz poveznicu *locus delicti commissi*. Vidi o tome Bouček, *op. cit.* u bilj. 30., str. 120-122.

³⁵ Usp. Bouček, *op. cit.* u bilješci 5, str. 186.

³⁶ T. 14. preambule Uredbe Rim II.

4.2.2. *Zajedničko uobičajeno boravište oštećenika i štetnika*

Poveznica zajedničko uobičajeno boravište oštećenika i štetnika u Uredbi Rim II glasi: „Međutim, ako osoba za koju se tvrdi da je odgovorna i osoba koja je pretrpjela štetu u vrijeme nastanka štete, imaju uobičajeno boravište u istoj državi, primjenjuje se pravo te države.“ (čl. 4. st. 2.).

Navedena odredba je zamišljena kao iznimka od općeg pravila sadržanog u čl. 4. st. 1. Uredbe, a primijenit će se kada su za to ispunjene sve tražene pretpostavke. Bitno je, dakle, utvrditi što se u smislu Uredbe Rim II smatra „uobičajenim boravištem“ te koji se trenutak uzima relevantnim pri utvrđivanju zajedničkog uobičajenog boravišta oštećenika i štetnika.³⁷

Što se tiče drugonavedenog problema, rješenje nudi Uredba Rim II jer navodi da je to vrijeme nastanka štete (čl. 4. st. 2.). Dakle, ako je jedna od stranaka nakon nastanka štete promijenila svoje uobičajeno boravište i ono više nije u istoj državi za primjenu mjerodavnog prava prema Uredbi Rim II ta je činjenica irelevantna jer nije ključan trenutak podizanja tužbe već vrijeme nastanka štete. Isto tako, ako je zajedničko uobičajeno boravište oštećenika i štetnika nastalo tek nakon nastanka štetnih posljedica odnosno štete, tada pravo države novonastalog zajedničkog uobičajenog boravišta nije relevantno za određivanje mjerodavnog prava za njihove izvanugovorne obveze.

Kada je riječ o definiciji uobičajenog boravišta oštećenika i štetnika Uredba Rim II pri tome razlikuje tri skupine subjekata. Prvo je regulirano uobičajeno boravište trgovačkih društava i ostalih pravnih osoba, a to je mjesto njihove središnje ili glavne uprave (čl. 23. st.1. reč.1. Uredbe). Drugo, ako štetni događaj ili šteta nastane u okviru poslovanja podružnice, zastupstva ili drugog poslovnog nastana, u tom se slučaju uobičajenim boravištem smatra mjesto gdje se taj subjekt nalazi (čl. 23. st. 1. reč. 2.). Također, a kao treće, u Uredbi se navodi kako je uobičajeno boravište fizičke osobe koja djeluje u okviru svojeg poslovanja njezino glavno mjesto poslovanja (čl. 23 st. 2.). Iz navedenog se može zaključiti kako Uredba, iako u čl. 1. st. 1. kao područje

³⁷ Osobu za koju se tvrdi da je odgovorna i osobu koja je pretrpjela štetu nazvali smo u ovome radu hrvatskom pravnom odštetnom terminologijom „štetnik“ i „oštećenik“, iako su nazivi Uredbe nešto precizniji.

primjene navodi izvanugovorne obveze u građanskim i trgovačkim stvarima, ipak naglasak stavlja na trgovačke stvari. To je, s obzirom na slobodu kretanja robe, kapitala te slobodu poslovnog nastana i pružanja usluga kao općih načela unutarnjeg tržišta EU-a logično jer većina izvanugovornih obveza koje ulaze u polje primjene Uredbe Rim II će biti upravo u trgovačkim stvarima.

Uredba Rim II, baš kao ni Haške konvencije iz 1971. i 1973. godine, ne definira uobičajeno boravište fizičke osobe. Na temelju sudske prakse Europskog suda, pravne doktrine MPP-a, Bouček definira uobičajeno boravište na sljedeći način: „Uobičajeno boravište je mjesto u kojemu fizička osoba ima stvarno sjedište životnih odnosa i koje se može odrediti na temelju svih stvarnih okolnosti slučaja uzimajući osobito u obzir činjenice osobne, obiteljske i poslovne prirode koje pokazuju određenu integriranost fizičke osobe u tom mjestu, a posebice njezinu nazočnost, trajanje i postojanost toga boravka kao i okolnosti vidljive iz jasno očitovane namjere te fizičke osobe.“³⁸

Navedenu se definiciju može potkrijepiti presudama Europskog suda kojima se utvrđuju pravno relevantne činjenice za određivanje uobičajenog boravišta.

Predmet *Barbara Mercredi c/a Richard Chaffe*³⁹ se odnosio na dvomjesečno dijete dojenačke dobi Chloé, koje je imalo francusko državljanstvo, a čiji su roditelji imali državljanstva različitih država. Majka Barbara Mercredi je imala francusko državljanstvo, a otac, Richard Chaffe je imao državljanstvo Ujedinjene Kraljevine. Nakon rastave, majka je samoinicijativno odvela dijete na otok La Réunion, francuski prekomorski departman u Indijskom oceanu. Otac je podnio zahtjev za povrat djeteta tvrdeći da je odvođenje djeteta bilo nezakonito. Nacionalni je sud potvrdio da odvođenje djeteta nije bilo nezakonito, ali se postavilo pitanje je li se djetetovo uobičajeno boravište promijenilo nakon odlaska iz Engleske. Europski sud je godine 2010. utvrdio da je, u pravno relevantnom vremenu, dijete dojenačke dobi već imalo uobičajeno boravište u navedenom francuskom prekomorskom departmanu jer je povratkom majke u svoju domovinu te njenim jasnim očitovanjem da se više ne želi vratiti u inozemstvo, dojenče bilo s majkom već integrirano u novu okolinu. Nadalje, sud je, suprotno tvrdnjama oca djeteta, utvrdio da u tom predmetu nema

³⁸ Bouček, *op. cit.* u bilj. 5, str. 309.

³⁹ Vidi presudu Europskog suda od 22. prosinca 2010., C-497/10 PPU u predmetu *Barbara Mercredi c/a Richard Chaffe*, ECLI:EU:C:2010:829.

otmice djece, jer kao izvanbračni otac nije, po engleskom pravu, imao skrbništvo nad djetetom. Od strane Europskog suda je također utvrđeno da je nakon uobičajenog boravišta u Engleskoj Chloé i majke Barbare, njihova uspješna zajednička povezanost s novom sredinom kao rezultat imala zasnivanje novog uobičajenog boravišta u La Réunionu.⁴⁰

Predmet *HR c/a KO*⁴¹ je zanimljiv za analizu jer je Europski sud u svojoj presudi utvrdio da se prema uobičajenom boravištu djeteta u trenutku postavljanja zahtjeva određuje nadležnost suda države članice za utvrđivanje roditeljske odgovornosti. Naime, Europski sud je 2018. godine., kao prethodno pitanje, razmatrao pitanje uobičajenog boravišta djeteta dojenačke dobi. Sud je utvrdio koje okolnosti su relevantne, a koje za to boravište nisu relevantne. MO je rođena 2015. godine u zajedničkom životu Poljakinje HR i Belgijca KO, koji su živjeli u Bruxellesu. Ipak, uz očevu suglasnost, dijete je i do tri mjeseca, u kontinuitetu, s majkom boravilo kod bake i djeda u Poljskoj. Godine 2016. HR i KO su se rastali i odvojeno živjeli, ali su oboje bili nositelji roditeljske odgovornosti. KO je u svome stanu svake subote imao susrete sa svojim djetetom. HR se s MO željela nastaniti u Poljskoj te 10. listopada 2016. godine podnosi sudu u Poljskoj zahtjev u kojem traži da se odredi mjesto boravišta njenog djeteta i KO – ovo pravo na posjećivanje. Treba napomenuti da se KO bio usprotivio želji HR da se s MO nastani u Poljskoj. Poljski sud 2. studenoga 2016. godine utvrđuje, kao prvostupanjski sud, svoju međunarodnu nenadležnost zbog činjenice da MO s HR živi u Bruxellesu te da je tamo MO i zaposlena. Čl. 8. st.1. Uredbe Bruxelles *Ibis*⁴² navodi međunarodnu nadležnost belgijskog suda, a to ne može biti osporeno kako čestim putovanjima u Poljsku tako ni vlasništvom stana koji u Poljskoj ima HR. Nezadovoljna prvostupanjskom presudom, HR ulaže žalbu drugostupanjskom sudu u Poljskoj. Drugostupanjski sud je donio potpuno drukčiju presudu od prvostupanjskog suda i utvrdio je nadležnost poljskog suda za rješavanje glavnog zahtjeva. Utvrđena je neintegritanost MO u belgijsku društvenu okolinu s obzirom da je samo preko oca imala dodira s belgijskim pravnim poretom a sve druge okolnosti su ukazivale na kulturološku povezanost s Poljskom. Drugostupanjski poljski sud, pozivajući se na sudsku praksu Europskog suda, uzeo je u obzir i činjenicu kako HR i KO nisu u

⁴⁰ Kunda, Ivana., Uobičajeno boravište djeteta, u: Župan Mirela (ur.), Prekogranično kretanje djece u Europskoj uniji, Osijek, 2019., str. 306.

⁴¹ Vidi presudu Europskog suda od 28. lipnja 2018., C-512/17, u predmetu *HR c/a KO*, ECLI:EU:C:2018:513.

⁴² Uredba Vijeća (EZ) br. 2201/2003 od 27. studenog 2003. o nadležnosti, priznanju i ovrsi sudskih odluka u bračnim predmetima i u postupcima o roditeljskoj odgovornosti, kojom se ukida Uredba (EZ) br. 1347/2000.

braku te da nisu kupili zajednički stan u Belgiji. Tu činjenicu je sud protumačio na namjeru HR da se želi vratiti u Poljsku u kojoj ima stan i redovito produljeno boravi. Poljski drugostupanjski sud je ipak, uzevši u obzir prijašnju sudsku praksu Europskog suda, prepoznao postojanje objektivnih elemenata koji potvrđuju, s jedne strane, uobičajeno boravište djeteta MO u državi u kojoj svakodnevno boravi s majkom a, s druge strane, postojanje redovnih kontakata oca s MO u toj državi te da je belgijski državljanin s uobičajenim boravištem u toj državi članici. Navedene činjenice su potaknule drugostupanjski poljski sud na pokretanje postupka pred Europskim sudom.⁴³

Za određenje pojma „uobičajeno boravište“ interesantna je presuda Europskog suda u predmetu *IB c/a FA*⁴⁴ od 25. studenog 2021. godine. Francuski državljanin IB i irska državljanica FA vjenčali su se 1994. godine u Irskoj i imaju troje punoljetne djece. IB je 28. prosinca 2018. godine podnio zahtjev za razvod braka Okružnom sudu u Parizu. Francuski se sud 11. srpnja 2019. godine oglasio mjesno nenadležnim za odlučivanje o razvodu braka između navedenih bračnih drugova. Sud je, naime, smatrao da samo određenje mjesta rada IB u Francuskoj nije dostatno za definiranje njezine volje za utvrđivanje njezinog uobičajenog boravišta. IB je 30. srpnja 2019. godine podnio žalbu protiv odluke prvostupanjskog suda Žalbenom sudu u Parizu u kojoj između ostalog zahtjeva da se Okružni sud u Parizu proglasi mjesno nadležnim za odlučivanje o razvodu braka dotičnih bračnih drugova. IB je naime tvrdio da od 2010. godine obavlja svoje profesionalne djelatnosti u Francuskoj, a stalno i trajno od svibnja 2017. godine. U žalbi je nadalje isticao da se ondje uselio u stan koji je u vlasništvu njegovog oca te da ondje integriran u društvenu zajednicu a da njegova supruga odbija doći živjeti u Francusku. FA je tvrdila da se nikada nije razgovaralo o preseljenju obitelji u Francusku te da IB nikada nije promijenio svoje boravište nego samo adresu mjesta rada. Tvrdi nadalje da činjenica da IB više od 6 mjeseci godišnje radi i ostvaruje svoj dohodak u Francuskoj nije dovoljna za utvrđenje njezinog uobičajenog boravišta u smislu čl. 3. st. 1. t. (a) Uredbe br. 2201/2003. IB je naime kontinuirano nastavio sve do kraja 2018. godine dolaziti u obiteljski dom u Irskoj. Prema mišljenju suda nesporno je da se obiteljski dom IB i FA nalazio u Irskoj gdje se cijela obitelj nastanila 1999. godine. Osim toga FA je zadržala svoje

⁴³ Bouček, *op. cit.* u bilj. 5, str. 306.

⁴⁴ Vidi presudu Europskog suda od 25. studenog 2021., C-289/20, u predmetu *IB c/a FA*, ECLI:EU:C:2021:955.

uobičajeno boravište u Irskoj na dan kada je IB pokrenuo postupak razvoda braka. S obzirom da prije pokretanja tog postupka nije bilo rastave te nema elemenata na kojima se može tvrditi da su FA i IB imali zajedničku namjeru preseljenja njihove obitelji u Francusku sud smatra da je ustanovljena povezanost osobe IB sa Irskom. Međutim, ta povezanost s Irskom ne isključuje, po mišljenju suda, povezanost s Francuskom u koju je od 2017. godine IB svaki tjedan odlazio kako bi ondje radio pri čemu je poput prvostupanjskog suda napomenuo da je IB dugi niz godina, zapravo, imala dva boravišta. U Irskoj je imao obiteljsko, a u Francuskoj profesionalno boravište. Prema mišljenju suda povezanost IB s Francuskom nije samo povremena jer je IB ondje smjestio središte svojih profesionalnih interesa barem od 15. svibnja 2017. godine. Taj sud, iz svega navedenog, zaključuje kako su irski i francuski sudovi jednako nadležni za odlučivanje o razvodu braka između IB i FA. Francuski drugostupanjski sud je stoga smatrao kako je pojam „uobičajeno boravište“ u smislu čl. 3. st. 1. t. (a) Uredbe br. 2201/2003 autonoman pojam prava EU koji zahtjeva tumačenje Europskog suda te je postavio pitanje može li bračni drug koji dijeli svoj život između dviju država članica imati uobičajeno boravište u tim dvjema državama članicama tako da bi sudovi tih država mogli biti nadležni za odlučivanje o razvodu braka. Europski sud u svojoj presudi navodi sljedeće: „Članak 3. stavak 1. točku (a) Uredbe Vijeća (EZ) br. 2201/2003 od 27. studenoga 2003. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u bračnim sporovima i u stvarima povezanim s roditeljskom odgovornošću, kojom se stavlja izvan snage Uredba (EZ) br. 1347/2000, valja tumačiti na način da bračni drug koji vodi život u dvjema državama članicama može svoje uobičajeno boravište imati samo u jednoj od tih država članica, tako da su sudovi države članice na čijem se državnom području nalazi to uobičajeno boravište jedini nadležni za odlučivanje o zahtjevu za raskid bračne veze.“⁴⁵

Kao što je iz analize obrađenih predmeta vidljivo, dojenče, za razliku od odrasle osobe, ne može samostalno zasnivati uobičajeno boravište. Ono zapravo „slijedi“ uobičajeno boravište one osobe kojoj je povjereno na čuvanje i odgoj. Ipak, njemačka sudska praksa uobičajeno boravište djeteta od dvije i pol godine tumači na način da se ono ne može izvesti i uobičajenog boravišta roditelja, već da se treba odrediti njegovo vlastito uobičajeno boravište. Uzima se da je uobičajeno boravište dvoipolgodisnjeg djeteta novo mjesto u kojem to dijete boravi približno šest mjeseci. Sudska praksa Europskog suda je također potvrdila da fizička osoba može imati uobičajeno

⁴⁵ Presuda Europskog suda od 25. studenog 2021., C-289/20, u predmetu *BI c/a FA*, ECLI:EU:C:2021:955., t. 63.

boravište samo u jednoj državi članici.

Pravilo *lex firmæ habitationis communis* ili *lex residentiae habitualis communis* ima svoje inačice u brojnim poredbenopravnim poredcima te je stoga ušlo u Uredbu Rim II kao *ius commune*⁴⁶ i kao jedno od najmanje spornih unificirajućih odredaba. Kada je riječ o oštećeniku i štetniku kao fizičkim osobama tada se njihovo zajedničko uobičajeno boravište može nazvati i *lex communis*, kao što je to uobičajeno u švicarskom MPP-u.⁴⁷ *In favorem* primjene prava zajedničkog uobičajenog boravišta oštećenika i štetnika, kako za pravne tako i za fizičke osobe, govori i činjenica da se često nakon štetnog događaja u državi A štetnik i oštećenik iz države B vraćaju u državu B, a budući da stranke to pravo u pravilu poznaju, onda će i pitanje naknade štete biti lakše riješeno. Kada postoji zajedničko uobičajeno boravište oštećenika i štetnika onda je rješavanje naknade štete znatno olakšano i činjenicom da se u tome mjestu nalazi i sjedište osiguratelja.⁴⁸

Pravni problem sa zajedničkim uobičajenim boravištem oštećenika i štetnika može nastati kada je na strani štetnika u štetnom događaju više osoba povezanih s nastankom štete, od kojih samo jedna, ali ne sve, imaju zajedničko uobičajeno boravište s oštećenikom. Tada će se između onih stranaka koje takav zajednički štetni događaj povezuje primjenjivati čl. 4. st. 2. Uredbe Rim II, a između oštećenika i štetnika koji nemaju zajedničko uobičajeno boravište primjenjivat će se načelno čl. 1. st. 1. navedene Uredbe.

Osim što je iznimka od općeg pravila, odredba čl. 2. st. 2. Uredbe Rim II kao zatvorena klauzula izuzeća, odnosno omekšavajuća klauzula pridonosi elastičnosti općih objektivnih poveznica deliktneog statuta u čl. 4. te Uredbe. Međutim, pravo zajedničkog uobičajenog boravišta oštećenika i štetnika neće se primijeniti ako štetni događaj ima očito užu vezu s nekim drugim pravom.

⁴⁶ O *ius commune* kao sastavnici europeizacije vidi u Bouček, *op. cit.* u bilj. 5, str. 8-12.

⁴⁷ Usp. Heini, Anton; Keller, Max; Siehr, Kurt; Vischer, Frank; Volken, Paul, IPRG Kommentar, Zürich, 1993., str. 1132.

⁴⁸ Usp. Bouček, *op. cit.* u bilj. 24, str. 42-43.

4.2.3. *Očito uža veza*

Uredbom Rim II također je određena klauzula izuzeća ili omekšavajuća klauzula na temelju koje se opće pravilo iz čl. 4. st. 1. te iznimka iz čl. 4. st. 2. Uredbe Rim II neće primijeniti ako postoji očito uža veza s nekim drugim pravnim poretkom. Ta odredba glasi: „Ako je iz svih okolnosti slučaja jasno da je štetna radnja očito uže povezana s državom različitom od one iz stavaka 1. i 2., primjenjuju se pravo te druge države.“⁴⁹

Smisao klauzule izuzeća je postizanje daljnje elastičnosti pri uređenju deliktnog statuta. Iako je Nacrt Rim II iz 2002. godine sadržavao izraz „bitno uža veza“, na kraju je usvojena restriktivnija verzija „očito uža veza“ koja ima za cilj naglasiti iznimku u primjeni.⁵⁰ Restriktivnost također izlazi iz sintagme „kada je to jasno iz svih okolnosti slučaja“.

U čl. 4. Uredbe Rim II sadržano je i akcesorno ili pridružno upućivanje na mjerodavno pravo za izvanugovorne obveze. Ta odredba glasi: „Očito uža veza s drugom državom može se temeljiti posebice na već postojećem odnosu između stranaka, kao što je primjerice ugovor, koji je u uskoj vezi s tom štetnom radnjom“ (čl. 4. st. 3. reč. 2. Uredbe Rim II).

U navedenoj odredbi konkretizira se pravo koje je u očito užoj vezi pri čemu se akcesorno ili pridružno upućivanje navodi egzemplifikativno. Ako je nastanku izvanugovorne obveze prethodio ugovorni odnos, onda se unifikacijskom odredbom prihvaća da već prije izabrano mjerodavno pravo, npr. za ugovor o prijevozu, ne treba cijepati potencijalno različitim mjerodavnim pravom za izvanugovornu obvezu. Akcesorno mjerodavno pravo primjenjuje se dakle na cjelokupne odnose između ugovornih strana odnosno stranaka.

Kada je riječ o oštećeniku i štetniku kao fizičkim osobama između kojih je prije nastao obiteljskopравни odnos npr. odnos roditelja i djece, ali je „slučajno, prisilno i neprimjereno“⁵¹ došlo do ozljede djeteta na godišnjem odmoru na moru koje dijete s jednim roditeljem provodi na temelju

⁴⁹ Uredba Rim II čl. 4. st. 3. reč. 1.

⁵⁰ Usp. Bouček, *op. cit.* u bilj. 5, str. 188-189.

⁵¹ Presuda njemačkog Saveznog suda od 18. prosinca 1973., NJW 1974., str. 495. kao i presuda njemačkog Saveznog suda od 5. listopada 1976., IPRspr, 1976., Nr. (br. odluke) 17.

sudske odluke, primijenit će se kao pravo očito uže veze akcesorno pravo (čl. 4. st. 3. reč. 2. Uredbe Rim II) koje je već prije štetnog događaja uređivalo mjerodavno pravo u obiteljskopравnim odnosima roditelja i djece a ne npr. na temelju čl. 4. st. 1. i 2. Uredbe Rim II *lex loci delicti commissi* ili *lex commune*.

Iako izlazi iz gabarita ovoga rada, ipak napomenimo da sve opće objektivne poveznice u čl. 4. Uredbe Rim II stranačkim izborom mjerodavnog prava na temelju čl. 14. postaju u pogledu redosljedaja primjene supsidijarne. Ali, te podredne poveznice, predmnijevajući da za njihovu primjenu postoje ispunjene sve pretpostavke, primjenjivat će se obrnutim redosljedom od onoga navedenog u čl. 4. Uredbe Rim II. Ako postoji mogućnost primjene prava očito uže veze iz st. 3. čl. 4. Uredbe Rim II ono će biti mjerodavno i isključiti primjenu općeg pravila kao i *lex residentiae habitualis* (st. 1. i 2. čl. 4.). Ako se ono ne može primijeniti samo će pravo zajedničkog uobičajenog boravišta moći zamijeniti opće pravilo čija će primjena uslijediti samo ako s nekim drugim pravom ne postoji očito uža veza ili primjena odredaba *legis communis*.

5. ZAKLJUČAK

Donošenjem Uredbe od 11. srpnja 2007. godine o mjerodavnom pravu za izvanugovorne obveze poznate kao Uredbe Rim II i njezinom primjenom na štetne radnje počinjene 11. siječnja 2009. i nadalje otpočela je u europskom međunarodnom privatnom pravu (EUMPP) nova faza razvitka MPP-a. Unificirane odredbe Uredbe Rim II zamijenile su univerzalnom primjenom (čl. 3. Uredbe Rim II) u okviru područja primjene te Uredbe neujednačena pravila mjerodavnog prava za izvanugovorne obveze sadržane u autonomnom nacionalnom pravu država članica EU-a (osim Danske). Uredba Rim II dopustila je da se na specifična pitanja deliktnog statuta uređenih već prije Haškom konvencijom iz 1971. o mjerodavnom pravu za prometne nezgode na cestama i Haškom konvencijom iz 1973. o mjerodavnom pravu za odgovornost proizvođača za svoje proizvode primjenjuju konvencijske odredbe. Time je dijelom za pravna pitanja navedenih haških konvencija umanjen unifikacijski doseg primjene Uredbe Rim II.

Međutim, Uredbu Rim II potrebno je staviti u kontekst Uredbe Rim I iz 2008. o mjerodavnom pravu za ugovorne obveze i Uredbe Bruxelles *Ibis* iz 2012. o nadležnosti i priznanju i ovrsi odluka u građanskim u trgovačkim stvarima, jer sva tri izvora EUMPP-a kao njegova čvrsta jezgra moraju imati zajedničko materijalno polje primjene te međusobnu usklađenost.

U ovome diplomskom radu izabrali smo iz Uredbe Rim II samo jedan segment pitanja mjerodavnog prava za izvanugovorne obveze. Analizirali smo samo opće objektivne odnosno supsidijarne poveznice deliktnog statuta sadržane u čl. 4. Uredbe Rim II isključivši time subjektivnu i primarnu poveznicu kolizijskog pravila, anticipirajući pri tome opseg ovoga rada.

Analiza objektivnih i podrednih poveznica deliktnog statuta u čl. 4. Uredbe Rim II pokazala je da se poveznicama mjesto (nastanka) štete (*locus damni* u čl. 4. st. 1.), zajedničkog uobičajenog boravišta oštećenika i štetnika (*locus firmæ habitationis communis* odnosno *locus residentiae habitualis communis* (čl. 4. st.2.) i očito uže veze (čl. 4. st. 3.) ostvaruju zacrtane željene promjene u odnosu na dominantno alternativno upućivanje na *lex loci delicti commissi* i *lex loci damni* u odredbama deliktnog statuta u autonomnom nacionalnom MPP-u država članica EU-a od kraja 19. stoljeća do ponešto dulje od sredine 20. stoljeća.

Objektivne i podredne poveznice čl. 4. Uredbe Rim II postigle su oba Uredbom proklamirana cilja. To je kao prvo doprinos predvidljivosti pravnih rješenja i potrebi za pravnom sigurnošću (načelno čl. 4. st. 1.) te istodobno ponudi elastičnoga pravnog okvira (ponajviše čl. 4. st. 2. i čl. 4. st. 3. Uredbe Rim II) u uređenju deliktnog statuta.

Imajući u vidu da je Uredba Rim II najmlađa između unifikacijskih odredaba u trijasu sa Uredbom Rim I, imajući u vidu i raniji tekst Rimske konvencije iz 1980. o pravu mjerodavnom za ugovorne obveze te Uredbu Bruxelles *Ibis* iz 2012. sa svojom pretečom Bruxelleskom konvencijom iz 1968. godine, možemo očekivati da će i njezine odredbe zadobiti podjednaku profesionalnu pozornost Europskog suda što će pospješiti njezin sadašnji sadržaj.

LITERATURA

KNJIGE I ČLANCI

1. Bouček, V., *Europsko međunarodno privatno pravo u eurointegracijskom procesu i izabrana pitanja mjerodavnog prava*, Zagreb, 2021.
2. Bouček, V., *Opće odredbe deliktneog statuta – prinos tezama za Nacrt novog hrvatskog zakona o međunarodnom privatnom pravu*, Zbornik PFZ, 1-2/1998., (str. 117-148), str. 124-129.
3. Bouček, V., *Opće odredbe deliktneog statuta u engleskom međunarodnom privatnom pravu – model za novi hrvatski zakon o međunarodnom privatnom pravu?*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, br. 5/1999. str. 615-627.
4. Bouček, V., *Opće odredbe deliktneog statuta u njemačkom međunarodnom privatnom pravu*, Hrvatska pravna revija, br. 8/2004., (str.36-48.) str. 39-47.
5. Bouček, V., *Uredba Rim II – komunitarizacija europskog međunarodnog deliktneog prava – povijesna skica i opći pravni okvir*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, vol.45, br. 2/2008., str. 293.
6. Bouček, V., Bešlić Bouček, I., *Europeizacija deliktneog statuta u suvremenom poredbenom međunarodnom privatnom pravu i Uredba Rim II*, Hrvatska pravna revija, br. 7-8/2009., str. 82.
7. Bouček, V., Bešlić Bouček, I., *Europeizacija deliktneog statuta u suvremenom poredbenom međunarodnom privatnom pravu i Uredba Rim II*, Hrvatska pravna revija, br. 7-8/2009., str. 82.
8. *Die deutsche Rechtsprechung auf dem Gebiete des internationalen Privatrechts*, 1976, Nr. 17.
9. Dickinson, A., *Rome II Regulation: The Law Applicable to non-contractual obligations*, Oxford New York, 2008.
10. Dickinson, A., *Rome II Regulation (non- contractual obligations)*, u: Basedow, J.; Rühl G.; Ferrari, F.; Asensio, P. (ur.) *Encyclopedia of Private International Law*, vol. 2, Cheltenham, Northampton, 2017.
11. Halfmeier, A.; Sonder, N., u: Calleiss, G. (ur.), *Rome Regulations, Commentary on the European Rules of the Conflict of Laws*, Alphen aan den Rijn, 2011.

12. Heini, A.; Keller, M.; Siehr, K.; Vischer, F.; Volken, P., *IPRG Kommentar*, Zürich, 1993.
13. Jessel-Holst, C.; Sikirić, H.; Bouček, V.; Babić, D.: *Međunarodno privatno pravo, Zbirka odluka suda Europske unije*, Zagreb, 2014.
14. Kegel, G.; Schurig, K., *Internationales Privatrecht*, 9. Auflage, München, 2004.
15. Kropholler, J., *Internationales Privatrecht*, 6. Auflage, Tübingen, 2006.
16. Kunda, I., *Uobičajeno boravište djeteta*, u: Župan M. (ur.), *Prekogranično kretanje djece u Europskoj uniji*, Pravni fakultet u Osijeku, 2019., str. 295-315.
17. Kunda, I., *Uredba Rim II: ujednačena pravila o pravu mjerodavnom za izvanugovorne obveze u Europskoj uniji*, Zbornik pravnog fakulteta u Rijeci, vol. 28, br. 2/2007., str. 1272-1274.
18. *Neue Juristische Wochenschrift*, 1974., str. 495.
19. Sajko, K., *Međunarodno privatno pravo*, Zagreb, 2009.
20. Siehr, K., *Internationalesprivatrecht, Deutsches und europäisches Kollisionsrecht für Studium und Praxis*, Heidelberg, 2001.
21. Von Bar, C.; Mankowski, P., *Internationales Privatrecht Band II Besonderer Teil*, München, 2019.

PRAVNI PROPISI

1. Odluka o objavljivanju mnogostranih međunarodnih ugovora kojih je Republika Hrvatska stranka na temelju notifikacija o sukcesiji, NN MU 4/1994., Službeni list SFRJ – MU 26/1976., Službeni list SFRJ – MU 8/1977.
2. Uredba (EZ) br. 593/2008. Europskog parlamenta i Vijeća od 17. lipnja 2008. o mjerodavnom pravu za ugovorne obveze (Rim I), SL L 177, 4.7.2008.
3. Uredba (EZ) br. 864/2007. Europskog parlamenta i Vijeća od 11. srpnja 2007. o mjerodavnom pravu za izvanugovorne obveze (Rim II), SL L 199, 31.7.2007.
4. Uredba (EU) br. 1215/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2012. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (preinaka), SL L 351, 20.12.2012.

5. Uredba Vijeća (EZ) br. 2201/2003 od 27. studenog 2003. o nadležnosti, priznanju i ovrsi sudskih odluka u bračnim predmetima i u postupcima o roditeljskoj odgovornosti, kojom se ukida Uredba (EZ) br. 1347/2000.
6. Zakon o međunarodnom privatnom pravu, Narodne novine, br. 101/2017, 67/2023.
7. Zakon o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima, Narodne novine, br. 53/91.

SUDSKA PRAKSA

1. Presuda Europskog suda od 17. studenog 2011., C-412/10 u predmetu *Deo Antoine Homawoo c/a GMF Assurances SA*, ECLI:EU:C:2011:747.
2. Presuda Europskog suda od 28. lipnja 2018., C-512/17, u predmetu *HR c/a KO*, ECLI:EU:C:2018:513.
3. Presuda Europskog suda od 25. studenog 2021., C-289/20, u predmetu *IB c/a FA*, ECLI:EU:C:2021:955.
4. Presuda Europskog suda od 10. prosinca 2015., C-350/14, u predmetu *Lazar c/a Allianz SpA*, ECLI:EU:C:2015:802.
5. Presuda Europskog suda od 22. prosinca 2010., C-497/10 PPU, u predmetu *Mercredi c/a Richard Chaffe*, ECLI:EU:C:2010:829.
6. Presuda Europskog suda od 9. srpnja 2020., C-343/19, u predmetu *VKI c/a Volkswagen AG*, ECLI:EU:C:2020:534.

INTERNETSKI IZVORI

1. EU, *Council document 7432/06.*, 16. ožujka 2006.;
<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7432-2006-INIT/en/pdf>.
2. Proposal for a Regulation of the European parliament and the Council on the law applicable to non-contractual obligations (“Rome II”), COM(2003) 427 final, Bruxelles, 2003.;
<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0427:FIN:EN:PDF>.